

<https://doi.org/10.62837/2025.1.149>

MÖVLAMOVA AYSEL İLQAR
Odlar Yurdu Universiteti,
Koroğlu Rəhimov küç 13
[**movlam.aysel@inbox.ru**](mailto:movlam.aysel@inbox.ru)

SƏMƏRƏLİ DƏRSİN TƏŞKİL EDİLMƏSİNDƏ İSTİFADƏ OLUNAN ÜSULLARIN TƏHLİLİ

Xülasə

Dərs planı müəllimin tələbələrin nəyi öyrənməli olduğu və onun dərs vaxtı ərzində necə effektiv şəkildə həyata keçiriləcəyi ilə bağlı yol xəritəsidir. Dərsinizi planlaşdırmazdan əvvəl, ilk növbədə sinif iclası üçün təlim məqsədlərini müəyyənləşdirməlisiniz. Daha sonra siz müvafiq öyrənmə fəaliyyətlərini tərtib edə və tələbə öyrənməsi ilə bağlı rəy əldə etmək üçün strategiyalar hazırlaya bilərsiniz. Yaxşı dərs planı tədris və öyrənmə prosesi üçün vacibdir. Hazırlanmış müəllim uğurlu tədris təcrübəsinə doğru gedir. Maraqlı dərslərin hazırlanması çox vaxt və səy tələb edir. Məktəbin ədalətli, məsuliyyətli və mənalı olması lazım olan nizam-intizam məəcəlləsi hər bir müəllimin sinfi idarə etmək söylərində öz əksini tapmalıdır. Uğurlu dərs planı bu üç əsas komponentə ibarətdir:

1. Şagirdlərin öyrənilməsi üçün məqsədlər
2. Tədris/öyrənmə fəaliyyətləri
3. Şagirdlərin anlayışını yoxlamaq üçün strategiyalar

Müəllimlər beş səviyyəli planlaşdırma ilə məşğul olurlar: illik, dövr, vahid, həftəlik və gündəlik. Hər səviyyədə planlaşdırma bir sıra məqsədləri, məlumat mənbələrini, formaları və ya konturları və planlaşdırmanın effektivliyini qiymətləndirmək üçün meyarları əhatə edir. İllik və müddətli planlaşdırma adətən əyalət və ya məktəb dairəsi tövsiyələri və ya kurikulum təlimatları ətrafında qurulduğu halda, vahid, həftəlik və gündəlik dərs planlaması müəllimlərə öz planlarını hazırlamaq üçün daha geniş imkanlar verir. Braun qeyd edir ki, müəllimlər ən çox bunlara güvənirlər: əvvəlki uğur və ya uğursuzluqlar, rayon kurikulum təlimatları, dərslük məzmunu, tələbə marağı, sinfin idarə edilməsi faktorları, məktəb təqvimini və illik və ya rüb səviyyələrində planlaşdırdıqları zaman əvvəlki təcrübə. Bölmə, həftəlik və gündəlik səviyyələrdə onlara əsasən aşağıdakılar təsir edir: materialların mövcudluğu, tələbə marağı, cədvəlin kəsilməsi, məktəb təqvimini, sinfin idarə edilməsi, sinifdə fəaliyyət axını və əvvəlki təcrübə. Yingerin fikrincə, planlaşdırma rəşional, məntiqli və strukturlaşdırılmış olaraq qəbul edilir və bir sıra təlimat və idarəetmə rutinləri ilə gücləndirilir. Dərs ilinin ortalarına qədər tədris tədbirlərinin təxminən 85 faizi müntəzəm olaraq həyata keçirilir. Planlaşdırma zamanı müəllimlər tələbələri sorğu-sual etmək, izləmək və idarə etmək, eləcə də sinif fəaliyyətini əlaqələndirmək üçün təlimat proqramlarından istifadə edirlər.

Lakin müəllim şagirdlərin fərqli inkişaf ehtiyaclarını və maraqlarını nəzərə almaq üçün planlaşdırmada müxtəlifliyi və çevikliyi, eləcə də struktur və rutini nəzərə almalıdır. Bəzi tələbələr, xüsusilə yüksək nəticə göstərənlər, fərqli düşüncələr və müstəqil öyrənmələr, strukturlaşdırılmamış və müstəqil situasiyalarda daha çox öyrənirlər, halbuki bir çox aşağı nəticə göstərənlər, konvergent düşüncələr və asılı öyrənmələr yüksək strukturlaşdırılmış və yönləndirilmiş mühitlərə üstünlük verirlər.

Açar sözlər: dərs, vaxt, məqsəd, fəaliyyət, planlaşdırma

Bir çox müəllimlər planlaşdırmada intuitivdir. Onlar məqsədləri, məzmunu və fəaliyyətləri təsvir edən təfərrüatlı konturlardan istifadə etmirlər, əksinə eskiz konturlardan və bir neçə son dəqiqə xatırlatmalarından istifadə edirlər. Bəzi müəllimlər - adətən özünə güvənən və təcrübəli olanlar - göstərişli modellərlə məhdudlaşmamağa üstünlük verirlər. Həmçinin mövzu və sinif səviyyəsi bir amil ola bilər. Bəzi fənlər, eləcə də ilkin sinif səviyyələri, daha az göstərişli sinif fəaliyyətlərinə və daha çox kəşfiyyat fəaliyyətlərinə borc verə bilər.

Bir dərs planı üçün izləmək üçün ideal bir format yoxdur. Müəllimlər metod mütəxəssislərinin və öyrənmə nəzəriyyəçilərinin təkliflərini öz şəxsi tədris üslublarına və məktəblərinin və ya bölgələrinin təkliflərinə uyğunlaşdırmaq üçün dəyişdirməlidirlər. Məsələn, yeni başlayan müəllimlərə dərs planına aşağıdakı yeddi komponenti daxil etmələri tövsiyə olunur.

Dərsin konkret məqsədi, tələbənin marağını çəkmək və onu dərs boyu saxlamaq üçün müvafiq motivasiya, bir dərsin inkişafı və ya konturları (bəzən məzmun və ya fəaliyyət kimi istinad edilir), müxtəlif üsullar, o cümlədən məşq, suallar və nümayişlər, dərsi izləmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Məzmunu əlavə etmək və aydınlaşdırmaq üçün müxtəlif materiallar və media, maddi və yekun xülasələr, tapşırıq və ya ev tapşırığı üçün təminə nəzərdə tutulur.

Müəllim hər bir komponentə nə qədər vaxt sərf etdiyini, hər birində nə qədər detalın yer aldığını və hansı komponentlərin daxil edildiyini dəyişə bilər. Təcrübə ilə müəllim plana daxil ediləcək ən faydalı komponentləri və bütövlükdə plana lazım olan təfərrüatların miqdarını kəşf edir.

Məqsədlər. Müəllimin tədris etməyi planlaşdırdığı məzmunu çeşidləyərkən nəzərə aldığı ilk sual budur: Mən nəyi öyrətməyi planlaşdırıram? Tələbələrin dərstdən faydalı olacaq nə öyrənmələrini istəyirəm? Bu sualların cavabları məqsədlərdir; onlar dərsin əsasını təşkil edirlər. Məqsədlərə çatmaq üçün motivasiya, metodlar və materiallar təşkil edilir. Məqsədlərin müəyyən edilməsi məqsədsizliyə qarşı təminat verir. Məqsədlər ifadələr və ya suallar kimi ifadə edilə bilər. (Əksər insanlar düşünür ki, onlar yalnız ifadələr kimi yazıla bilər.) Sual forması tələbələri düşünməyə təşviq edə bilər. Onların necə ifadə olunmasından asılı olmayaraq, onlar şagirdlərin görməsi üçün lövhədə və ya çap olunmuş paylama materialında yazılmalıdır. Burada əvvəlcə bəyanat, sonra isə sual şəklində yazılmış dərs planı üçün məqsədlərin bəzi nümunələri verilmişdir.

Motivasiya. Motivasiya vasitələri və ya fəaliyyətlər öyrədiləcək məzmunu marağı oyadır və saxlayır. Xarici motivasiyalı (yəni öyrənmə üçün həvəsləndirici və ya gücləndirici tələb edən) tələbələrle müqayisədə daxili motivasiyalı (yəni bəzi daxili ehtiyac və ya marağı ödəmək üçün öyrənməyə həvəsləndirilmiş) tələbələr üçün daha az motivasiya vasitələri tələb olunur. Dərsin planlaşdırılması və təlimatlandırılması lazımdır. Daxili motivasiya tələbələrin bir mövzuya və ya tapşırığa olan marağının saxlanması və ya artırılmasını nəzərdə tutur. Müəllim dərsi elə seçir və təşkil edir ki, dərsin əvvəlində şagirdlərin iştahına uyğun olsun; təəccüb, şübhə və çətinlikdən istifadə edərək tələbə marağı və işə cəlb olunmasını qorumaq; roman, eləcə də tanış materiallar; maraqlı və müxtəlif üsul; aktiv və manipulyasiya imkanları təmin etmək; vaxtın və səyin təşkilində tələbənin müstəqilliyinə icazə vermək; və dərsin tələblərinə cavab verən seçimlər və ya alternativlər təqdim edin. Xarici motivasiya. Xarici motivasiya koqnitiv strategiyalara diqqət yetirir. Fəaliyyətlər uğuru artırır və uğursuzluğu azaldır, motivasiyanı artırır. Yüksək müvəffəqiyyət qazanan tələbələr, hətta uğursuzluqla üzləşdikdə belə, aşağı müvəffəqiyyətli tələbələrdən daha uzun müddət davam edəcəklər, buna görə də orta və aşağı nəticə göstərən tələbələr üçün öyrənmə üçün stimullar vacibdir.

İnkişaf. Bəzən kontur adlanan inkişaf mövzular və alt mövzular, bir sıra geniş və ya əsas suallar və ya fəaliyyətlərin siyahısı (metodlar və materiallar) kimi ifadə edilə bilər. Əksər orta sinif müəllimləri mövzulara və ya suallara güvənir və əksər ibtidai sinif müəllimləri fəaliyyətlərə istinad edir. Mövzulara, anlayışlara və ya bacarıqlara vurğu tədris yanaşmasında məzmun yönümlülüynü göstərir. Fəaliyyətə vurğu daha çox sosial-psixoloji istiqamətə malikdir; tələbə ehtiyacları və maraqları üzərində daha çox stress var

Gündən-günə eyni üsullara güvənmək, hətta böyük üçün də darıxdırıcı olardı. Müxtəlif prosedurlar dərs boyu motivasiyanı qoruyur. Bir dərsdə çoxlu müxtəlif prosedurlardan istifadə oluna bilsə də, dörd əsas üsul təcrübə və məşq, sorğu-sual, izahat və mühazirələr, nümayişlər və təcrübələrdir. Dərsin növündən, eləcə də tələbələrdən, mövzudan və sinif səviyyəsindən asılı olaraq, bu tədris metodları müxtəlif dərəcələrdə istifadə edilməlidir.

Şagirdlərə yeni məlumatları uzunmüddətli yaddaşa köçürmək və yeni və köhnə öyrənməni inteqrasiya etmək üçün təcrübə məşqlərinə ehtiyacı olduğu barədə ümumi razılıq var. Təcrübə problemləri iş dəftərlərindən, dərsliklərdən və müəllim tərəfindən hazırlanmış materiallardan yarana bilər. Saat işi formasında məşq, məhdud vaxt müddətində (hər bir dərs üçün on dəqiqədən çox olmamaqla), təlimatlar verilərsə və dərsə inteqrasiya olunarsa, tələbələr üçün faydalı ola bilər.

Təcrübələr induktiv sorğuda mühüm rol oynayır. Onlar dərs planının yaradıcı və kəşfiyyat metodları üçün idealdır, beləliklə, müəllim və tələbələr məlumat toplamaq, müşahidə etmək, ölçmək, müəyyən etmək və səbəb-nəticə əlaqəsini

araşdırmaq yolu ilə mövzunu inteqrasiya edirlər. Gənc tələbələr və aşağı nəticə göstərən şagirdlər müəllimdən daha çox təlimat və rəy tələb edəcəklər. Yaşlı və yüksək nailiyyətli tələbələr daha çox müstəqil işləyirlər və nümayişlərdə və təcrübələrdə daha çox iştirak edirlər, çünki onlar informasiyanın kəmiyyətlərini idarə etmək, informasiyanı yeni formalarda yenidən təşkil etmək və onu yeni öyrənmə vəziyyətlərinə köçürmək qabiliyyətinə malikdirlər.

Ədəbiyyat

1. Brown, D.S. (1988). Twelve middle school teachers' planning. *Elementary School Journal*, (September), 69-87. vol. 89 no.
2. Brown, D.S. (1993). Descriptions of two novice secondary teachers's planning. *Curriculum Inquiry*, (Spring), 34-45. vol. 23 no. 1.
3. Bruner, J.S. (1966). *Towards a Theory of Instruction*. Cambridge, MA: Harvard University Press. Covington, M.V. (1992). *Making the Grade: A Self-Worth Perspective on Motivation*. New York: Cambridge University Press. Hollingsworth, S., Dybahl, M., and Turner-Minarek, L. The importance of relational knowing in learning to teach. *Curriculum Inquiry*, (Spring), 5-33. vol. 23 no.1.
4. Kiewra, K. A. (1991). Aids to lecture learning. *Educational Psychologist*, (Winter), 37-53. vol. 26 no. 1.
5. Manderville, G.K. and Rivers, J. L. (1991). The South Carolina PET study. *Elementary School Journal*, (March) 377-407. vol. 91 no. 4.
6. Ornstein, A. C. (1995a). *Strategies of Effective Teaching*, 2nd ed. Dubuque, IA: Wm. C. Brown. Ornstein, A. C. (1995b). *Teaching: Theory into Practice*. Boston: Allyn and Bacon.
7. Ornstein, A. C. and Hunkins, F. P.(1993). *Curriculum: Foundations, Principles, Theory*, 2nd ed. Boston: Allyn and Bacon. Perrott, E. (1982). *Effective Teaching: A Practical Guide to Improving Your Teaching*. New York: Longman.
8. Slavin, R.E. (1994). *Educational Psychology: Theory into Practice*, 4th ed. Boston: Allyn and Bacon.
9. Stipek, D.J. (1993). *Motivation to Learn*. 2nd ed. Boston: Allyn and Bacon. Yinger, R.J. (1980). A study of teacher planning. *Elementary School Journal*, (January),
https://www.academia.edu/3632219/Strategies_for_Effective_Lesson_Planning
[https://www.academia.edu/42340011/EFFECTIVE LESSON PLANNING AND CLASSROOM MANAGEMENT SUGGESTIONS](https://www.academia.edu/42340011/EFFECTIVE_LESSON_PLANNING_AND_CLASSROOM_MANAGEMENT_SUGGESTIONS)
https://www.academia.edu/6265360/Lesson_Planning
https://www.academia.edu/7152535/How_Teachers_Plan_Lessons

Mövlamova Aysel İlqar

**ANALYSIS OF METHODS USED IN ORGANIZING AN
EFFECTIVE LESSON
SUMMARY**

A lesson plan is a teacher's roadmap for what students need to learn and how to effectively implement it during class time. Before planning your lesson, you should first identify learning objectives for the class session. Then, you can design appropriate learning activities and develop strategies for obtaining feedback on student learning. A good lesson plan is essential to the teaching and learning process. A prepared teacher leads to a successful teaching experience. Developing engaging lessons takes a lot of time and effort. The school's code of conduct, which should be fair, responsible, and meaningful, should be reflected in every teacher's classroom management efforts. A successful lesson plan consists of these three main components:

1. Objectives for student learning
2. Teaching/learning activities
3. Strategies for checking student understanding

Teachers engage in five levels of planning: annual, termly, unit, weekly, and daily. At each level, planning includes a set of objectives, sources of information, forms or outlines, and criteria for evaluating the effectiveness of the planning. While annual and term-based planning is typically based on state or district recommendations or curriculum guidelines, unit, weekly, and daily lesson planning gives teachers more flexibility to develop their own plans. Brown notes that teachers rely most heavily on: past successes or failures, district curriculum guidelines, textbook content, student interest, classroom management factors, the school calendar, and prior experience when planning at the annual or quarterly levels. At the unit, weekly, and daily levels, they are primarily influenced by: availability of materials, student interest, schedule interruptions, the school calendar, classroom management, classroom activity flow, and prior experience. According to Yinger, planning is perceived as rational, logical, and structured and is reinforced by a set of instructional and management routines. By the middle of the school year, approximately 85 percent of instructional activities are routinely implemented. During planning, teachers use instructional software to question, monitor, and manage students, as well as to coordinate classroom activities.

However, the teacher must consider variety and flexibility in planning, as well as structure and routine, to accommodate the different developmental needs and interests of students. Some students, especially high achievers, divergent thinkers, and independent learners, learn best in unstructured and independent situations, while many low achievers, convergent thinkers, and dependent learners prefer highly structured and directed environments.

Keywords: lesson, time, purpose, activity, planning

Mövlamova Aysel İlqar

**АНАЛИЗ МЕТОДОВ, ИСПОЛЬЗУЕМЫХ ПРИ ОРГАНИЗАЦИИ
ЭФФЕКТИВНОГО УРОКА
Резюме**

План урока — это дорожная карта учителя, в которой указано, что ученикам необходимо изучить и как эффективно реализовать это во время урока. Перед планированием урока вы должны сначала определить цели обучения для занятия. Затем вы можете разработать соответствующие учебные мероприятия и разработать стратегии для получения отзывов об обучении учеников. Хороший план урока имеет важное значение для процесса преподавания и обучения. Подготовленный учитель ведет к успешному опыту преподавания. Разработка увлекательных уроков требует много времени и усилий. Кодекс поведения школы, который должен быть справедливым, ответственным и содержательным, должен быть отражен в усилиях каждого учителя по управлению классом. Успешный план урока состоит из следующих трех основных компонентов:

1. Цели обучения учеников
2. Преподавательская/учебная деятельность
3. Стратегии проверки понимания учениками

Учителя участвуют в пяти уровнях планирования: ежегодном, семестровом, юнитовом, еженедельном и ежедневном. На каждом уровне планирование включает набор целей, источников информации, форм или планов и критериев оценки эффективности планирования. В то время как годовое и семестровое планирование обычно основано на рекомендациях штата или округа или руководящих принципах учебной программы, планирование уроков на уровне блока, недели и дня дает учителям больше гибкости для разработки собственных планов. Браун отмечает, что учителя в основном полагаются на: прошлые успехи или неудачи, руководящие принципы учебной программы округа, содержание учебников, интересы учеников, факторы управления классом, школьный календарь и предыдущий опыт при планировании на годовом или квартальном уровнях. На уровнях блока, недели и дня на них в первую очередь влияют: доступность материалов, интересы учеников, перерывы в расписании, школьный календарь, управление классом, ход деятельности в классе и предыдущий опыт. По словам Ингер, планирование воспринимается как рациональное, логичное и структурированное и подкрепляется набором учебных и управленческих

процедур. К середине учебного года примерно 85 процентов учебных мероприятий выполняются в плановом порядке. Во время планирования учителя используют учебное программное обеспечение для опроса, мониторинга и управления учениками, а также для координации деятельности в классе. Однако учитель должен учитывать разнообразие и гибкость в планировании, а также структуру и рутину, чтобы учитывать различные потребности и интересы развития учеников. Некоторые ученики, особенно успешные, дивергентно мыслящие и независимые ученики, лучше всего учатся в неструктурированных и независимых ситуациях, в то время как многие неуспешные, конвергентно мыслящие и зависимые ученики предпочитают высокоструктурированную и направленную среду.

Ключевые слова: урок, время, цель, деятельность, планирование

Rəyçi: dos.Nəsirova Ülviyyə Əligüllah qızı